

*School for Teachers
Училище за учители*

ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА В КОНТЕКСТА НА ГЛОБАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Мариана Бошнакова

Втора английска езикова гимназия „Томас Джеферсън“ – София

Резюме. Глобализацията, проблемите и предизвикателствата на съвременния свят поставят остро въпроса за това как ще оставим Земята на нашите деца, как и в какви ценности ще ги възпитаваме. В този смисъл, ролята на образованието, на глобалното образование и образованието за развитие, е да даде „знанията, уменията и ценностите, които ще им помогнат да направят бъдещето на света справедливо и споделено“. Обучението по география и икономика обхваща различна проблематика, засяга общочовешки проблеми, установява глобалния контекст на локалните проблеми, развива компетентности, чувствителност и емпатия. За активизиране на учениците в учебния процес използваме интерактивни техники и дейности (мозъчна атака, ситуационни методи, дискусия, работа по групи, решаване на казуси, ролева игра и др.). Целта е създаване на отношение на глобална отговорност към процесите в света, на нагласа и желание за участие в промяната на света в по-справедливо място за живот на хората. Голяма част от очакваните резултати постигаме, като разглежданите проблеми се изучават в контекста на дейностите за постигане на Целите за устойчиво развитие на ООН 2015 – 2030 г.

Keywords: globalization; preserve our planet; future generations; education; students; knowledge; skills and competences

„Ние имаме само една планета. Няма друго място, на което може да отидем. Ако използваме нашите креативна сила и способности, то друго място няма да ни е необходимо. Ако се грижим за планетата си и един за друг, ние ще имаме всичко, от което се нуждаем“

Сър Кен Робинсън

Времето ни е изпълнено с бързо развитие на технологиите, научни открития, смели космически програми, култура, изкуство и желание планетата да бъде все по-добро място за живеене за цялото човечество. От друга страна, светът е изправен и пред редица предизвикателства. Общочовешки идеи, като

хуманизъм, свобода, демокрация, човешки права, ценности, отново са поставени на изпитание. Защитата им изисква реакция, активни действия и обединените усилия на хората. От нас зависи как ще оставим Земята на бъдещите поколения, как и в какви ценности ще ги възпитаваме.

Новата визия на образованието засяга и дискутира актуалните проблеми на съвременността – човешки права, устойчиво развитие, мир и разрешаване на конфликти, с акцент върху изграждането на ценности и формирането на умения. Движещите сили в този процес са гражданското общество, от една страна, „а от друга самите учители, които се стремят да отговорят на обществените нагласи и да предоставят адекватен тип знание, умения и ценности“⁽¹⁾. Образованието играе жизнено важна роля в подпомагането на младите хора да осмислят своето участие и отговорност като граждани на глобалното общество, развива умения да вземат решения и да предприемат отговорни действия. В тази връзка, включваме в темата и глобалното образование.

Глобалното образование (по определение на Съвета на Европа) е образование, което отваря ума и сърцето за взаимовръзките и приликите, които съществуват между хората и общностите по света. То дава на младите хора, от които зависи бъдещето, знанията, уменията и ценностите, които ще им помогнат да направят бъдещето на света справедливо и споделено. Включва в себе си образованието за развитие, образованието за правата на човека, образованието за устойчиво развитие, за мир, мултикултурното образование и глобалните измерения на гражданското образование⁽²⁾. Образованието за развитие цели да повиши чувствителността и разбирането за това как проблемите на глобално ниво дават отражение върху живота на всеки от нас и как ние всички можем да влияем на глобалните процеси⁽³⁾. Темата се осмисля и от Европейската референтна рамка за развитие на ключови компетентности на учениците, една от които е граждански компетенции и умение за общуване, ефективно и конструктивно участие в социалния живот. Темата съответства и на мисията и стратегията на нашето училище да предлага образование, формиращо личности с висока интелектуална подготовка, гражданска позиция и отговорно поведение за участие в обществения живот.

Обучението по география и икономика обхваща проблематика, свързана с изучаването на природни, социално-икономически и геополитически процеси и явления на локално, регионално и глобално ниво. В този смисъл, географията разглежда редица общочовешки проблеми и е благодатна за развитие на умения и компетентности, на чувствителност и емпатия, за дейности, които целят докосване до сърцата на младите хора. Проблемите от образованието за развитие и глобалното образование в една или друга степен присъстват във всички училищни курсове по география и икономика от V до XII клас, като се развиват и допълват и чрез осъществяването

на интегративни връзки с учебните предмети от културнообразователните области обществени науки, гражданско образование, природни науки и екология. Разбирането на глобалния контекст на локалните проблеми се залага още в основната училищна степен V – VIII клас. Обучението по география и икономика в IX – XII клас задълбочава и надгражда знанията и уменията от проблематиката на образованието за развитие и глобалното образование чрез използване на интегративен, спираловиден и др. подходи. Целта е подготовка на учениците за активна роля в глобалното общество и развитие на ключови компетентности. Това се постига чрез усложняване самостоятелната дейност на учениците – обосновава се собствено становище, изработва се проект, задълбочават се дискусиите и др. По-широко се използват интерактивни техники в посочените контекст и дейности (мозъчна атака, ситуационни методи, решаване на казуси и др.).

Очакваните резултати свързваме с разбиране на различните ценности и нагласи на хората; утвърждаване на ценности, като чувство на справедливост, толерантност, отговорност и позитивно отношение; развитие на мотивация и действия за сътрудничество при изпълнение на Целите за устойчиво развитие; разбиране на значимостта на правата на човека; развитие на уменията за общуване, преговаряне, сътрудничество; оценяване важността на устойчивото използване и управлението на ресурсите; разбиране и оценяване на действията и решенията на всяка страна за подобряване на качеството на живота и запазване на планетата за бъдещите поколения; създаване на отношение на глобална отговорност към процесите в света, на нагласа и желание за участие в промяната на света в по-справедливо място за живот на хората.

Обучението по география и икономика в контекста на Целите за устойчиво развитие. Образованието, и в частност преподаването, е свързано с много въпроси: Какво трябва да знаем? Кой може да ни помогне да го научим? Как можем да преминем от знание към действие⁴⁾? Ето защо насочваме вниманието си към активизиране на учениците в учебния процес. Голяма част от очакваните резултати постигаме, като разглежданите проблеми се изучават в контекста на дейностите за постигане на Целите на хилядолетието 2000 – 2015 г. и Целите за устойчиво развитие на ООН 2015 – 2030 г. На среща в централата на Организацията на обединените нации в Ню Йорк през 2015 г. се прие официално решение за осъществяването на нови Глобални цели за устойчиво развитие до 2030 г.⁵⁾ Възможност за цялостно възприемане и осмисляне на съвременните проблеми и мерките за решаването им предостави участието ни в глобалната инициатива „Най-големият урок в света“, проведен с ученици от XII клас. Целта на инициативата е запознаване на младите хора с новите Глобални цели за устойчиво развитие и поемане на ангажимент към бъдещето на децата и на цялата планета. Урокът се провежда с разработени от УНИЦЕФ дидактически материали – плакат с цели-

те, кратък анимационен филм, казуси по новите цели. Мозъчната атака в началото на часа е с време 5 минути и цели определяне на главните проблеми за хората на Земята – бедност и глад, замърсяване на природата, климатични промени, изчерпване на ресурсите, недостиг на питейна вода, неграмотност и лошо здравеопазване в някои райони на света, въоръжени конфликти и др. След филма коментираме въпроса защо е показана способността на човека да промени положително тенденциите в днешния свят. Въвеждаме Целите за устойчиво развитие като план на ООН за промяна на живота на Земята до 2030 г. Работата по групи върху казуси дава възможност на учениците за креативност, за развитие на умения за екипност, изразяване на собствено мнение, промяна на нагласите им. Урокът продължава с упражнение за споделяне на очаквания чрез изработване на постери – посланията им доказват желанието на младите хора да живеят в мирен и по-справедлив свят, сред запазена и чиста природа.

Глобалните проблеми на човечеството могат да бъдат анализирани в контекста на Целите за устойчиво развитие и чрез предварително подготвени от учениците материали. Класът се разделя за работа по групи с конкретно поставени задачи за проучване. Учениците представят факти, статистически данни, графични изображения като графики, диаграми и др. за различните измерения на проблемите в отделните части на света и ги съотнасят към Целите. С помощта на учителя анализират изображения и карти по отделни показатели (например карта за индекса на човешко развитие, за бедността, за брутния вътрешен продукт на страните). Извеждат се причинно-следствени връзки за взаимозависимостта между степента на икономическо развитие, социалните и демографските проблеми. Прави се връзка с Целите като начин за превръщане на света в по-безопасно, честно и справедливо място за всички. Учителят акцентира върху декларираното от ООН, че *всяка страна носи основната отговорност за собственото си икономическо и социално развитие, като използва различни подходи и инструменти за постигане на устойчиво развитие в съответствие с обстоятелствата, в които се намира, както и приоритетите си на национално равнище*. Активността на учениците се провокира чрез работа по групи за изработване на свои предложения и очаквания за решения на проблемите. На учениците се раздават предварително изготвени работни листове с мерките на ООН по определени цели със задача за коментари и конкретни предложения. Обсъждането завършва с изводи за необходимостта от ефективни действия. Учителят предлага изработване на *пирамида на отговорностите* за постигането на устойчиво развитие, която попълва с помощта на учениците. Обсъждат се ролята и действията на всяко стъпало, но се набляга на личната отговорност и поведение. Методът развива мотивацията и влияе на ценностната система на учениците.

Чрез *мозъчна атака* или „*дърво на отговорностите*“ учениците определят дейности, които лично могат да извършат, за устойчиво развитие на Земята (пестене на вода, на енергия, ходене пеша, колоездене, разделно събиране на отпадъци). За илюстрация и изводи се представя третата част от филма „Action for Social Justice – Part 3: Action „What Can I Do?“. Икономическото развитие на страните се разглежда чрез *групов дебат* по въпроса как да се постигне икономически растеж без вреди за околната среда (мониторинг на рисковете от прилаганите технологии, въвеждане на безотпадни технологии, отделяне на достатъчно средства за възстановяване на природата и др.).

Мултимедийните продукти намират широко място при проблемното обучение чрез Целите за устойчиво развитие. Те имат илюстративни, информационни и методически възможности. Например представя се откъс от филм със задача към класа за определяне на екологични, социални и политически проблеми и съотнасянето им към Целите. Правят се изводи за взаимната свързаност на проблемите с националната политика и глобализацията. Изразява се мнение за дейността на гражданските и екологичните организации.

Дискусиите са средство за аргументирано защитаване на собствена теза, умение за опровергаване на тезата на опонента, за постигане на консенсус, за творческо осмисляне на знанията. Успешно методът се прилага при демографския, екологичния проблем и др. Може да се изработи и „Линия на

ценностите“, при която учениците мислят самостоятелно по въпрос с противоречиви отговори „да“ или „не“. Отговорът изисква решение и показва лична нагласа. Примерни въпроси: „Положително или отрицателно явление е глобализацията?“; „Предимства и недостатъци на антинаталистичната демографска политика“.

Анализът на казуси стимулира творческото мислене на учениците, развива аналитичните им способности. Разработването на казуса преминава през три основни етапа: 1. откриване на релевантна информация за определяне на ключовите проблеми; 2. установяване на причинно-следствени връзки и обосноваване на възможни решения; 3. представяне на решенията и защитаване на позицията чрез аргументи.

Примерни казуси за устойчивото развитие:

– Големият брой туристи не отговаря на капацитета на ски съоръженията в малък планински град, развиващ се бързо като международен ски център. Местното население и предприемачите настояват за изграждане на нови съоръжения. Природозащитниците алармират за прекомерното изсичане на горите, които са част от национален парк със специална защита от ЮНЕСКО. Решението за строителство ще е свързано с промяна на текстове в закона за горите и защитените територии. Разгледайте казуса и заявете позиция – дългосрочна стратегия за развитие на селищата и курортите или „спазване“ на економите чрез промени на законите в защита на предприемаческия интерес е решение на проблема.

– Територия с уникална природа, използвана от неорганизиранни туристи, е обект на предприемачески интерес за изграждане на ваканционно селище от клубен тип, щадящо природната среда и с перспективи за високи печалби и разкриване на работни места. Природозащитници организират протестни действия срещу развитието на каквато и да е стопанска дейност в района. Разгледайте казуса от гледна точка на предприемачите и на природозащитниците и предложете решение.

– На 25 – 27.09.2015 г. ООН прие нова рамка на 17-те Цели за устойчиво развитие на Земята и 169 свързани с тях задачи. „Наред с продължаващите приоритети в областта на развитието, като например изкореняването на бедността, стимулиране на здравеопазването, образованието, продоволствената сигурност и прехраната, тя определя широк спектър от икономически, социални и екологични цели. В нея се съдържа и обещание за по-мирни и приобщаващи общества. Изпълнението на Програмата е за благото и в полза на всички, за днешното поколение и за бъдещите такива. Тя определя също в решаваща степен средствата за изпълнение на целите. В същото време, светът се разтърсва от въоръжени конфликти, терористични атаки и тежка бежанска криза. Къде е разминаването между желанието за устойчиво развитие на Земята и настоящата реалност? Аргументирайте Вашата позиция!“

Ролевата игра дава възможност на учениците да влязат в ролята на друг човек, да чувстват, действат и решават от друга позиция. Ролевата игра се развива по зададен сценарий, който дава шанс на участниците да изразят чувства, мисли и опит от гледна точка на своята роля. Тя е привлекателен начин за представяне на информация, изследване на проблеми, които пораждат силни емоции и др., създава мотивация за промяна на нагласи. В контекста на Целите за устойчиво развитие може да се приложи играта „Кой какво печели от една тениска?“⁽⁶⁾. Ролевата игра е практически насочена към формиране на нагласи за отговорно поведение. Създава се реална ситуация чрез представянето на веригата на производство на една тениска в Индонезия и предлагането ѝ на потребителя в магазин на стойност 30 евро. Участниците в играта се разпределят в групи: фабрични работници, производствени мениджъри, собственици на фабрики, търговски посредници, световни марки на облекла, търговци на едро, търговци на дребно, потребител. Раздават се работни карти и се дискутират въпроси от трудовите процеси, които формират крайната цена на тениската. Прави се предложение за дела на всяка група. Обявява се примерното разпределение на цената и се правят изводи за неравностойното положение на фабричните работници, несправедливото разпределение на печалбите, промяна в нагласата на потребителя. Проблемите се свързват с Целите, равенството между половете и достойното заплащане на труда.

Обучението по география и икономика в контекста на Целите за устойчиво развитие на Организацията на обединените нации дава възможност за интерпретиране на проблемни теми, за дейности, които развиват уменията на учениците и формират ценности. В съответствие с мисията на съвременното образование се изграждат ефективни модели на гражданско поведение, на нагласи и желание за промяна на света към по-добро. В този смисъл, представените образователни идеи и проектни дейности могат да се използват и в други културно-образователни области като част от глобалното образование на младите хора.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Хикс, Дейвид. Различни погледи, произход на глобалното образование. Обединеното Кралство: представяне на Конференцията по образование за устойчиво развитие, 2008 г.
2. Декларация от Маастрихт за глобалното образование, 2002 г.
3. "Think Global" (The development Education Association) – UK.
4. Interactive Classroom Strategies and Structures for Success. Dr. Francisca Sanchez.
5. https://www.unglobalcompact.bg/?page_id=2890

6. „Кой какво печели от една тениска?“ – ролева игра по проект „Програма за развитие на доброволците“, 2014 г.
7. Глобално образование, Втора част, Център „Отворено образование“, София, 2013 г.
8. Димов, Н. Глобализация и регионалност: географска интерпретация. 9. Сборник доклади „50 години Географски институт“. София, 2000.
10. Христакева, В. и др. Образование за развитие, Тематичен сборник, 2011 г.

TRAINING IN GEOGRAPHY AND ECONOMICS IN THE CONTEXT OF GLOBAL EDUCATION AND EDUCATION FOR DEVELOPMENT

Abstract. The globalization, the problems and challenges that our modern world faces inevitably raise the question of how we must preserve our planet for future generations. Therefore the education we give to students (Global Education and Education for Development) is of vital importance to the preservation of our world and should aim to teach them all the knowledge, skills and competences they require to make our planet a better and fairer place. The Geography and Economy classes tackle different problems that concern humanity in general, give global context to local problems. Finding solutions to these issues helps develop different problem-solving skills, as well as empathy within the students. In order to provoke responses from the children and make them more involved in these processes we use interactive techniques and activities (brain storming, discussions, group works, problem-solving, roleplaying etc.). The ultimate goal is to help young people develop consciousness for the global issues and urge them to take actions in solving these issues. A great part of the anticipated goals are achieved through viewing these problems in the context of the activities associated with the Global Goals for Sustainable Development of the UN 2015-2030.

✉ **Ms. Mariana Boshnakova**

Head Teacher of Geography and Economics
2nd English Language High School “Thomas Jefferson”
Sofia, Bulgaria
E- mail: mariana_bo@abv.bg